

Apollón lantja

Az etnai Hierónnak, kocsiversenyért
(1. pythói óda)

*Pindaros 1. pythói ódáját Déri Balázs szabadverses fordításában közöljük.
A fordítást az eredetivel egybevetette, a bevezetést és a szövegmagyarázatokat írta Horváth Judit.*

Ebben a győzelmi ódában (*epinikion*) Pindaros (Kr. e. 5. század) Hierónnak, a syrakusai fejedelemnek 470-ben Pythóban (Delphoi) aratott kocsiverseny-győzelmét ünnepli, ami a versenyszámok között a legrangosabb győzelemnek számított. Hierón ebben az időben hatalmának és dicsőségének tetőpontjára ért: fivéreivel együtt legyőzte Szicília két fenyegető ellenségét, a karthagói punokat (Himera, Kr. e. 480), majd az etruszkokat (Kymai, Kr. e. 474), másrészt kevéssel a költemény keletkezése előtt az Etna-hegy mellett Aitna néven új várost alapított. Ekkorra esik a pythói győzelem, amelynek megéneklésére Hierón Pindarost kérte fel. Amikor majd két év múlva a még rangosabbnak számító olympiai versenyeken arat kocsiverseny-győzelmet, akkor már – nem tudjuk, miért – Pindaros helyett vetélytársának, Bakchylidésnek jutott ugyanez a megtisztelő feladat.

De most még Pindaros ünnepli Hierónt. A szokás szerint nagy pompával megrendezett ünnepségen elhangzó költeményben dicséri őt a versenygyőzelemért, de dicséret jár neki az ellenfelekkel korábban megvívott sikeres csatákért, Aitna városának nemrég történt megalapításáért, a benne meghonosított dór alkotmányáért is. Az *epinikion* műfajának hagyománya szerint a költő az isteneknek is hálát ad, hiszen minden nekik köszönhető, és az ünneplésből maga a megszólaló hangszer sem marad ki: rögtön a bevezető sorokban valóságos kis himnusz szól hangjának elbűvölő hatalmáról. Egy ilyen költeményből nem hiányozhatnak a jövőre vonatkozó reményteli jókívánságok sem. És – szintén az *epinikion*ban szokásos módon – egy mitikus történetet is hallunk a százfejú Typhónról.

Így köszönti Pindaros a győztes fejedelmet. De a megdicsért személyek, tettek és dolgok sorában ott van még valaki: maga Pindaros. Az öntudatos költő emlékezteti Hierónt, hogy a nagyszerű tettek mellett ugyanolyan fontos szerepe van a hírnévnek, ennek megőrzése pedig a költő dolga. És a sokszor himnikus magasságokba emelkedő ünnepi költeményben Pindaros egyszer csak arra buzdítja Hierónt, hogy hírneve érdekében továbbra is legyen bőkezű a költővel. Ezen a ponton a mai olvasó, akinek különben sem könnyű beleélnie magát a költeménybe, áthidalhatatlan távolságot érezhet Pindaros világától. Az az arisztokrata világ, amelyben ő élt, és amelynek szellemében alkotott, valóban nagyon távol van tőlünk, és ez a távolság nem is csupán az eltelt idővel mérhető. (Persze egyesek számára ugyanez érdekessé is válhat: hiszen egy másik nézőpontból

azt is mondhatjuk, hogy a fizetségre való utalással a költő elhelyezi saját költeményét egy gazdasági-társadalmi rendszerben, meghatározva ezzel tevékenységének értékét.) Ugyanakkor ha a fejedelem és a költő viszonyában a bőkezűen mért fizetség említése mellett tett és hírnév kapcsolatának hangsúlyozására is figyelünk, máris otthonosabban érezhetjük magunkat: hiszen ez a kapcsolat az *Ilias* harcok hőseinek az eszménye, a homérosi világ egyik alapvető építőköve. Márpedig a homérosi hősök ennyi idő távlatából is jó ismerőseink.

De Pindaros nem eposzköltő, számára nemcsak tett és szó kapcsolata lényeges, hanem a költői honorárium is. Ám ha tudomásul vesszük és elfogadjuk, hogy ezen a ponton talán kívül maradtunk a költemény világán, éppen ezáltal esetleg könnyebben meghallhatjuk azt, ami Pindaros költészetében hozzánk is szól, ránk is tartozik. A nehézkes pindarosi stílus persze további akadályokat jelenthet, és első olvasásra túl nagy feladatnak tűnhet ennek a költeménynek a közelébe férkőzni. De figyeljünk például az alvó sasmadár plasztikus megjelenítésére (1. strófa – 1. antistrófa), a vulkánkitörés leírására (2. strófa), az Etna alatt megkötözve fekvő Typhón megrázó alakjára (1. epódos, majd 2. antistrófa) – ezek a képek, ha engedünk a vonzásuknak, közelebb segíthetnek a költeményhez. Vagy figyeljünk arra, hogy ez a súlyos, „veretes” nyelv milyen hajlékony is tud lenni, amikor a költő az egyik témáról egy másikra vált. Lépésről-lépésre, milyen észrevétlenül eljut a zene hatalmának dicséretétől az Etna alatt raboskodó Typhónig, és onnan tovább a frissen alapított Aitna városáig! Persze ez a hajlékonyság nem áll önmagában, hanem az egész pindarosi költői világnak a tágasságából, szabadságából táplálkozik, amelyeknek köszönhetően a költő nemcsak egyik témáról vált könnyedén a másikra, hanem közben a ragyogó Olympos és a földmélyi Tartaros, vagy éppen az ünnep hús-vér valósága és a mitikus valóság közötti távolságot hidalja át – és itt álljunk meg egy pillanatra. A győzelmi ünnep nemcsak a győztesnek szólt, hanem, mint láttuk, az isteneknek is. Az isteneknek, például a pythói versenyeken aratott győzelem ünneplése Apollónnak, hiszen ezek a versenyjátékok Apollón kultuszának a keretében zajlottak. A győzelmi ünnep jelene tehát a kultusz jelene, és Pindaros költészete többek között kultikus jelen és mitikus múlt, kultusz és mítosz kapcsolatának ápolását, szüntelen újratermését szolgálja. Márpedig a kultusz addig él, ameddig nyitva áll az istenek világa, vagyis a mitikus múlt felé. Ahogy ez a kapcsó-

lat gyengül, egyre inkább előtérbe kerülnek a kultusz külsőségei, egyre nagyobb hangsúly esik a nagy pompára – és a költői honoráriumra. A versenyjátékok (és a hozzájuk tartozó győzelmi ünnepek) történetének ezen a pontján lép fel Pindaros, aki győzelmi ódáit kultusz és mítosz kapcsolatának szolgálatába állítja, de mivel ott és akkor ez a kapcsolat már gyengülőben van, ő sem tud szabadulni az alkalommal járó külsőségektől. Mi viszont, akik költeményeinek nem hallgatói, hanem kései olvasói vagyunk, megtehetjük, hogy különválasztjuk mindazt, ami költészetben idegen tőlünk, és arra figyelünk, ami hozzánk is szólhat. Hátha meghalljuk.

Horváth Judit

Pindaros: 1. pythói óda

1. strófa

Arany lant, Apollón és ibolya-fonatos
Múzsák társjogú birtoka; erre hallgat
táncmenet, pompa kezdete;
a te jeleidnek engednek éneklők,
mikoron kart-vezető előjátékba
kezdel bele rázkódva.¹
És az örökös tűzű dárda-villámot is
kioltod, és alszik jogarán Zeusnak
sasmadara, sebes szárnyát
mindkétfelől leeresztve,

1. antistrófa

madarak vezére; rá sötét felhőt:
horgas fejére szemhéjának
édes zárát öntötted. Az meg, aluván,
nedves hátát emelgeti, a te
erőid nyűgözik. Még az
erőszakos Arés is, éles dárda-hegyet távol
hagyva, mély álomba vidítja
szívét, nyilak igézik istenségek lelkit is,
Létó-fi és a mély-ölű Múzsák bölcsesége által.²

1. epódos

Mind, kiket pedig nem kedvel Zeus, megrémülnek a Pieridák³
énekét hallva, földszerte és az ellenállhatlan tengeren;
s aki szörnyű Tartarosban fekszik, istenekkel harcoló,
Typhós⁴ is, a százfejű. Kit hajdan
nagy-nevű kilíki barlang nevelt,⁵ most meg hát
Kymai⁶ fölött a tenger-kerítette meredélyek
és Szicília nyomja bozontos mellét; égigérő oszlop szorítja,
hófödte Etna:⁷ évhosszatt éles hó dajkája;

1 A rázkódás itt a húrok pengetését jelenti.

2 Idáig a lant (*phorminx*) hangjának hatalmáról volt szó. A „Létó-fi” (= Apollón) és a „mély-ölű Múzsák” említése a bevezető szavakat visszhangozza, és egyben le is zárja a költemény első részét. Apollón és a Múzsák bölcsessége (*sophia*) a művészetet jelenti, amire a görögöknek nem volt külön szavuk.

3 A Múzsák egyik elnevezése.

4 Typhós (más néven Typhón, Typhóeus) a görög mitológia százfejű, tüzet okádó szörnyalakja, Tartaros és Gaia gyermeke. Fellázadt Zeus ellen, aki legyőzte és a Tartarosba vetette. Vö. Hésiodos, *Istenek születése* 820 és köv.

5 Ez a homérosi hagyomány, lásd *Ilias* II. 780 skk.

6 Város Dél-Itáliában, a Vezúv közelében.

7 A tüzet okádó Typhón mitikus alakja a vulkánkitörésekkel is összekapcsolódik, és a róla szóló történetek egy részében Szicília vagy Dél-Itália vulkánjai (Etna, Vezúv) alatt fekszik, megkötözve. Pindaros ezekben a sorokban azt sugallja, mintha a hatalmas Typhón teste Kymaitól a föld alatt egészen az Etnáig nyúlna. Kymai és Szicília (Himera) a költemény későbbi részében ismét említésre kerül, ezúttal Hierón két nagyszerű győzelmének színhelyeként (lásd 19. jegyzet).

- 8 Vagyis Typhón. Csúszó-mászó, mert ábrázolásában különböző formában a kígyó alak is szerepet játszott.
- 9 Vagyis a tüzet.
- 10 A magas hegy fölülről teljes súlyával ránehezedik, a hegy alapja („lába”) pedig alulról gyötri a hátát.
- 11 Az Etna alatt fekvő Typhón ábrázolásával kezdődött a róla szóló történet, és ugyanazzal a képpel zárul.
- 12 Typhón sorsa intő példa arra, hogy micsonda büntetés vár Zeus ellenségeire. A költő ezért fohászkodik (a kultuszával az Etnához is kapcsolódó) Zeus jóindulatáért, ugyanakkor ez a fohász vissza is vezet a jelenbe, Aitna város alapításához és az alapítóhoz, Hierónhoz.
- 13 Hierón a költemény keletkezése előtt néhány évvel az Etna-hegy mellett új várost alapított Aitna néven, és győztesként „aitnai Hierónnak” hirdette ki magát.
- 14 A városalapítás és a néhány évvel ezt követő mostani győzelem együttese.
- 15 A koszorúk, a lovak és az ünnep egy újabb győzelem reményét idézik.
- 16 Lykia, Délos és a Parnassos Apollón kultuszhelyei, ez utóbbi a Múzsákkal közösen. Phoibos az isten egyik neve. A pythói (= delphoi) versenyjátékok Apollón kultuszához tartoztak, ezért fordul a költő Hierón pythói győzelme alkalmából ehhez az istenhez (is).
- 17 Költői teljesítményét Pindaros gyakran hasonlítja a versenyzőéhez, az „ellenek” nyilván a költő vetélytársai.
- 18 Az ókori kommentárok Hierón vesebajáról tudósítanak.
- 19 Hierón és fivérei Kr. e. 480-ban a himerai csatában jelentős győzelmet arattak a kartagóiak fölött, Kr. e. 474-ben pedig Kymai (Cumae) mellett tengeri ütközetben legyőzték az etruszkokat. Mindkét győzelem sorsdöntő volt Szicília szempontjából, ugyanakkor Hierón és családja hatalmi pozícióit is megszilárdította.
- 20 Mítikus hős, Poias fia, a Trójába induló görög sereg kitűnő íjásza, akit azonban büzlő sebe miatt útközben kitétek Lémnos szigetén. A háború utolsó évében egy jóslat hatására, amely szerint nélküle nem fogják tudni bevenni Tróját, visszamentek érte, és hízéggel, kényszerrel magukkal vitték a harcba. Őhöz hasonlóan a költő Hierónt, aki szintén mások (nem tudjuk, kik) megalázkodó hízégsére végül nagybetegen is harcba szállt.

2. str.

annak megközelíthetlen tűz legtisztább forrásai törnek elő rejtekeiből, s folyamok nappalonta öntik füst tüzes ártját, de éjsötétben kősziklákat rőten tovaördülő láng tenger mély lapályába visz csattanással. Ama csúszó-mászó⁸ küldi föl Héphaistos félelmes folyamait,⁹ ránézni csodálatos szörny, csoda hallani jelen levőktől is:

2. antistr.

fekszik az Etna sötét-levelű csúcsa és lába között¹⁰ megköttözve; fekhelye, dőfködvén, egész ráfekvő hátát sebezi.¹¹ Bárcsak, Zeus, bárcsak tetszenénk néked, aki ezt a hegyet bírod,¹² bő-termő föld homlokát; ennek nevével híres alapító dicsőítette a szomszéd várost;¹³ a pythói pályán hírnök mondta ki azt, hirdetvén, a kocsival szép-győzelmű

2. ep.

Hierónról. Hajó-hordta férfiaknak első kegy, hajóútra kelve, ha kísérő szél jön, mert nyilván a végén is derekabb lesz a hazatérés. Mondható: emez együttállásban¹⁴ jó-reményt kelt, hogy később is koszorúkkal s lovakkal lesz híres és jó-hangzatú ünnepekkel neves.¹⁵ Lykiai és Déloson uralkodó Phoibos, s Parnassos Kastalia-forrását szerető,¹⁶ akard ezeket eszedbe venni, bőveltes férfiakban!

3. str.

Mert istenektől mind az eszközök a halandó-erényekhez, istenektől lesznek bölcsék és kezükkel erősek és jó-beszédűek. Eme férfiút én dicsérni sóvárogva remélem, hogy mintegy az érc-arcú gerelyt a versenypályáról ki nem dobom, tenyeremből hajtván, hanem nagyot lökve, az elleneken túlteszek.¹⁷ Bárha eképp a teljes további idő is boldogság és birtoklás útját egyengetné, szenvedésektől¹⁸ feledést szerezne!

3. antistr.

Bizony, emlékeztethetné, milyen háborús csatákban állt helyt tűrő lélekkel, amíg, istenek tenyeréből, olyan dicsőséget találtak, amilyent soha hellén nem szakít,¹⁹ vagyon büszke koszorúját. Ámde most Philoktétés²⁰ módját követve kelt hadra: szükségben mint „barátnak” hízeltget neki a fennhézázó is... Mondják: hogy Lémnosról elhozzák, jöttek, isteni hősök,

3. ep.

Poias fekély-gyötörte, nyilazó fiához,
 ki Priamos városát fölperzselt
 s véget vetett danaók kínjainak,
 nagybeteg bőrén mászva; de sors-rendelés volt.
 Eképp segítse isten Hierónt
 a ránc csúszó időn; amit vágy', adja meg öneki.
 Múzsza, Deinomenésnél²¹ is zengd,
 hallgass rám, a négylovas díját,
 nem idegen öröm az atya győzelme.
 Utána hát, Etna királyának találjunk himnuszt, kedveset!

4. str.

Néki alapította isten-emelte szabadsággal ama várost
 Hyllos mérőónja szerinti törvényekkel²²
 Hierón; Pamphylos²³ és, igen,
 a Héraklidák utódai,²⁴ kik a Taygetosnak
 laknak partmeredélyei alatt, örökké
 meg akarnak maradni Aigimios jogrendjében
 dóroknak. Pindosból²⁵ seregelve
 birtokba vették Amyklait boldogan, a fehérlovas
 Tyndaridák mély-dicsőségű
 szomszédai, és lándzsa-hírük felvirágozott.

4. antistr.

Zeus, beteljesítő, bárcsak, az Amenas²⁶ vize mellett is,
 városlakóknak és királyoknak ilyen részt²⁷
 ítélne emberek igaz szava!
 Tevéled a vezér férfiú²⁸
 (aki fiának is parancsol) a népet, ha tiszteli,
 fordíthatja egybehangozó békeségre!
 Esdeklek, bölints rá, Kronosz-fi,²⁹ hogy a föníciai
 megszelidült otthonában maradjon,³⁰
 s az etruszkok csatazajja szűnjék,
 látván hajó-sirató dölyfüket, Cumaie előtt,³¹

4. ep.

hogy miket szenvedtek el a syrakusaiak vezérétől leigázva,
 ki a gyorsjárású hajókról a tengerbe
 vetette ifjúságukat,
 Hellast nehéz szolgaságból kivonszva. Megszerzem majd
 athéniai köszönetét Salamisért³²
 díjúl, Spártában meg éneklek a Kithairón
 előtti csatát,³³ melyekben görbe íjas médek kimerültek,
 s Himeras³⁴ jóvizű partfoka mellett Deinomenés
 fiainak³⁵ is himnuszt teljesítve,
 melyet erényekért érdemeltek, ellenséges férfiakat kimerítvén.

- 21 Hierón fia, a frissen alapított Aitna város királya.
 22 Hyllos Héraklés fia, a három dór törzs (Hylleis, Pamphyleis, Dymanes) egyikének mitikus névadója. Hierón a dór városállamok mintájára rendezte be Aitnát.
 23 A dórok mitikus ősenek tekintett Aigimios fia, a másik dór törzs névadója.
 24 Vagyis Hyllos utódai, a dórok Hérakléstől származtatott ága.
 25 A dór törzsek vándorlásuk egyik szakaszában a Görögország északi részén fekvő Pindos hegységtől elindulva a Peloponnésos-félsziget Amyklai nevű városában telepedtek le. A dórok új helyükön (sőt Szicíliában is) megőrizték a hagyományos dór államberendezkedést. Amyklai közelében fontos kultuszhelye volt a Tyndaridáknak (ismertebb nevük: Dioskurok).
 26 Aitna város folyója.
 27 A hagyományos dór államformával járó boldog életet.
 28 Hierón.
 29 Zeus.
 30 A föníciaiak itt a karthagói punokat jelentik, akik fölött a himeraik csatában Hierón és fivérei fényes győzelmet arattak (lásd 19. jegyzet).
 31 Az elbizakodott („dölyfös”) etruszkok Kymai melletti súlyos vereségére céloz a költő (lásd 19. jegyzet).
 32 Vagyis a salamisi győzelem megénekeléséért, amely elsősorban az athéniek érdeme volt.
 33 A plataiai csatát, amelyben a görög sereg fővezére a spártai Pausanias volt.
 34 Himerá folyója. Pindaros a himeraik győzelmet a salamisi és a plataiai csaták rangjára emeli. Hérodotos úgy tudja, hogy a himeraik győzelem egy napra esett a salamisival, lásd VII. 166.
 35 Hierónnak és fivéreinek. Hierón fiát is, apját is Deinomenésnek hívták.